

İrem Keleş

Cephede Hayatını Kaybeden Bir Lider ve Ülkesi: İdris Deby Itno ve Çad

Giriş

20 Nisan 2021 tarihinde Çad Ordu Sözcüsü Agouna yaptığı açıklamada 68 yaşındaki Cumhurbaşkanı İdris Deby Itno'nun hayatını kaybettiğini açıkladı. Açıklamaya göre; kendisinin de asker kökenli olduğu bilinen Itno, önceki hafta sonu orduya moral vermek amacıyla ülkenin kuzeyinde, Libya sınırındaki Tibesti bölgesinden başkent Encemine'ye doğru saldırı başlatan Çad'da Değişim ve Uyum Cephesi'ne (FACT) bağlı ayrılıkçılara karşı düzenlenen operasyona katılmış, ancak 19 Nisan Pazartesi günü çıkan çatışmada başından yaralanmıştı. Itno'nun ölümünün ardından oluşan otorite boşluğunun doldurulması için ise, Askeri Geçiş konseyinin kurulduğu ve konseyin başına da Itno'nun oğlu General Mahamat İdris Deby Itno'nun geldiği açıklandı.

Genç yaşlarda ülkesinde süregelen iç savaşın da etkisiyle orduya katılan İdris Deby Itno, bir uçuş okuluna katılmak için Fransa'ya da gitmiş ve pilotluk lisansı almıştır. Ülkesine döndükten sonra, isyancı gruplardan birinin başı olan Hissène Habré'yi desteklemiş, zamanla güçlerinin başına geçmiş ve Habré'nin 1982'de yönetimi ele geçirip devlet başkanı olmasında rol oynamıştır. Daha sonra, École Supérieure de Guerre'de kıdemli subay eğitim programına katılmak ve ek askeri eğitim almak amacıyla Fransa'ya döndü. Ülkesine geri döndüğünde ise kendisine yöneltilen "hükümeti devirme" suçlamasıyla karşı karşıya kaldı ve Sudan'a kaçmak zorunda kaldı. Habré'nin 1990 yılında Itno'ya sadık olanların oluşturduğu güçlerin saldırısı üzerine ülkeden kaçmasından sonra başkent Encemine ele geçirildi ve Itno kendi hükümetini kurdu. Hükümetini kurarken çok partili sistem vadeden Itno, bu vaadini ancak altı yıl sonra yerine getirebildi. Çad'ın çok partili sistemdeki ilk seçimlerini yine İdris Deby Itno kazandı. Bu tarihten sonra Itno, 2001, 2006, 2011 ve 2016'daki seçimlerde yeniden seçildi. 30 Ocak 2016'da ise Afrika Birliği Başkanlığını devraldı. 2018'de yapılan anayasa değişikliği ile Itno, her biri 6'şar yıl olmak üzere 2 dönem daha seçilebilecekti. 11 Nisan 2021 tarihindeki seçimlerden yüzde 79,32 oyla galip çıkmış ve 6. kez seçilmişti. Itno ayrıca, AB ve ABD tarafından Boko Haram terör örgütüne karşı mücadelede müttefik olarak görülmekteydi.

Çad'da 31 yıllık İdris Deby Itno dönemi, isyancılarla girdiği çatışmada öldürülmesiyle sona erdi

İDRİS DEBY ITNO

CEPHE HATTINDA ÖLDÜRÜLEN CUMHURBAŞKANI ITNO KİMDİR?

1990

Itno, Cumhurbaşkanı Hüseyin Habré'yi devirerek iktidara geldi. Fransa'da pilotluk eğitimi aldı

1996

Altı yıl sonra Çad ilk kez çok partili sisteme geçti ve yapılan seçimleri İdris Deby Itno kazandı

2001-2016

Itno, 2001, 2006, 2011 ve 2016'da yeniden seçildi

2016

30 Ocak 2016'da Afrika Birliği Başkanlığı Robert Mugabe'den devraldı

2018

Anayasa değişikliğiyle 2033'e kadar seçilmesinin önünü açtı

2021

68 yaşındaki Itno, cumhurbaşkanı seçimlerini %79,32 oyla kazanarak, 6. kez seçildi

İdris Deby Itno cephe hattında çıkan çatısmada yaralanarak 19 Nisan'da hayatını kaybetti

Itno, AB ve ABD tarafından Boko Haram terör örgütüne karşı mücadelede müttefik olarak nitelendiriliyordu

Tibesti

ÇAD

Encemine

ÇAD'DA İSYANCILARLA YAŞANAN ÇATIŞMALAR

11 Nisan 2021

Çad'da Değişim ve Uyum Cephesi'ne (FACT) bağlı isyancılar, Çad'ın kuzeyindeki Tibesti bölgesinden başkent Encemine'ye doğru saldırı başlattı

19 Nisan

Çad'ı 1990'dan bu yana yöneten Cumhurbaşkanı İdris Deby Itno, isyancılara karşı başlatılan operasyonda cephe hattında vurularak hayatını kaybetti

20 Nisan

Itno'nun 37 yaşındaki oğlu, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı Korjenral Muhammed İdris Deby başkanlığındaki Askeri Gece Konseyi ülkenin yönetimini devraldı

ÇAD'IN SİYASİ GÖRÜNÜMÜ VE FRANSA'NIN ROLÜ

11 Ağustos 1960'da bağımsızlığını kazanan Çad, bölge istikrarı için kurulan GS Sahil Ortak Gücü'ne üye oldu

Afrika'daki en büyük askeri üssünü Çad'da kuran Fransanın ülkedeki son gelişmelere tepkisi merak ediliyor

Fransa için gerek konumu gerekse zengin yer altı kaynağından Çad oldukça önem arz ediyor

ITNO'NUN ÖLÜMÜNE TEPKİLER

Afrika Birliği, Avrupa Birliği, ABD, Fransa ve Türkiye'nin yanı sıra çok sayıda ülke taziye mesajları yayınladı

AA/ANKARA

Kaynak: <https://www.aa.com.tr> (Erişim Tarihi: 23.04.2021)

1. Çad'ın Siyasal Yapısı

10. yüzyılda Çad Gölü'nün güneyinde kurulan ve adını da bu gölden alan Çad, yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir ve Cumhurbaşkanı geniş yetkilere sahiptir. Tek meclisli Ulusal Meclis'te 188 milletvekili bulunmaktadır. Ancak, Freedom House'a göre, 2015 parlamento seçimleri defalarca ertelendiğinden, 2011 yılından bu yana seçimler düzenlenmemiştir ve iktidardaki Déby'nin Yurtsever Kurtuluş Hareketi (MPS) ve müttefikleri meclisteki 117 sandalyeye sahiptir .

Çad 1910 yılında Fransız sömürgesi haline gelmiştir. Bugünkü başkenti bir askeri kışla olarak kurulmuş ve kurulduğunda bir Fransız subayının isminden esinlenilerek Fort-Lamy olarak adlandırılmıştır. Ancak, 1973 senesinde başkentin adı, Arapça'da "feraha ermek, toplanmak" anlamlarına gelen Encemine olarak değiştirilmiştir. Çad, 2008 yılından itibaren yakaladığı istikrar ve kalkınmayla beraber, bölgesel barış ve istikrarın tesisinde aktif rol almaktadır. Bölge istikrarı için oluşturulan G5 Sahil Ortak Gücü'nün üyesi olmasının yanı sıra, daha önce de belirtildiği gibi, Çad hükümeti Batı ülkeleri tarafından Boko Haram'a karşı mücadelede müttefik olarak görülmektedir.

Öte yandan Freedom House tarafından hazırlanan "Küresel Özgürlük Sıralaması" listesinde "özgür olmayan" ülkeler arasında görülen Çad'ın, demokrasi ve insan hakları alanında daha fazla gelişmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Sıralamada göz önüne alınan bazı başlıkları ve Çad'ın aldığı puanlamalar ise Tablo-1'de belirtilmiştir.

ÇAD	
Freedom House durumu ve puanı: Özgür değil, 17/100	
Siyasal Haklar	3/40
Sivil Özgürlükler	14/60
Seçim Süreci	
Hükümet Başkanının Özgür ve Adil Seçimlerle Seçilmesi	1/4
Meclis Üyelerinin Özgür ve Adil Seçimlerle Seçilmesi	0/4
Adil ve Tarafsız Uygulanan Seçim Yasaları	0/4
Çoğulculuk ve Katılım	
Örgütlenme Özgürlüğü	1/4
Muhalefetin Seçimle Güç Kazanabilmesi	0/4
Halkın Siyasi Tercihlerinin Özgürlüğü	0/4
Belirli Grupların (Etnik, Dini vs.) Sahip Olduğu Siyasi Haklar	0/4
Devletin İşleyişi	
Özgürce Seçilen Hükümet Başkanı ve Temsilcilerin Hükümet Politikalarını Belirlemesi	1/4
Resmi Yolsuzluğa Karşı Güçlü ve Etkili Önlemler	0/4
Açık ve Şeffaf Hükümet	0/4
Hukukun Üstünlüğü	
Bağımsız Yargı	0/4
Hukuki ve Cezai Konulardaki Yasal Süreç	1/4
Gayri Meşru Fiziksel Güç Kullanımından Korunma	0/4
Nüfusun Çeşitli Kesimlerine Eşit Muamele	0/4

Tablo 1. Freedom House web sitesindeki ülkeye ait sayfada belirtilen verilerle oluşturulmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. <https://freedomhouse.org>

2. Çad-Türkiye İlişkileri

Türkiye ve Çad arasındaki siyasi ilişkiler 16. yüzyılda başlamıştır. Çad'ın bağımsızlığı ilan edildiği gün olan 11 Ağustos 1960 tarihinde tanınmış ve Bakanlar Kurulu tarafından 29 Kasım 1969 tarihinde de Çad'la diplomatik ilişkilerin kurulması kararı alınmıştır. İki ülke arasında diplomatik ilişkileri ise 27 Ocak 1970 tarihinde her iki başkentte aynı anda yapılan basın açıklamalarıyla uluslararası kamuoyuna

duyurulmuştur. Türkiye'nin Encemine Büyükelçiliği 1 Mart 2013 tarihinde, Çad'ın Ankara Büyükelçiliği ise 10 Aralık 2014'te açılmıştır. Türkiye-Çad Karma Ekonomik Komisyonu'nun (KEK) ilk dönem toplantısı 28 Ocak 2015'te Ankara'da düzenlenmiştir. Kasım 2016'da İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu düzenlenmiş ve 26 Aralık 2017 tarihinde Türk heyetinin Çad'ı ziyareti sırasında iki ülke arasında 7 anlaşma imzalanmasının yanı sıra Türkiye-Çad İş Forumu da Encemine'de düzenlenmiştir. Şubat 2019'da 4 yeni anlaşma daha imzalanmıştır. Bu gelişmeler iki ülke ilişkilerine ivme kazandırmıştır.

Türkiye'nin Çad ile toplam ticaret hacmi 2019 yılında 72,4 milyon ABD Dolarıdır. Türkiye'nin Çad'a ihracatı 39,9 milyon, ithalatı ise 32,5 milyon ABD Dolarıdır.

12 Aralık 2013'te THY, İstanbul-Encemine doğrudan seferlerine başlamıştır. TİKA'nın Encemine Ofisi, 1 Ocak 2015 tarihinde açılmıştır. Türkiye Maarif Vakfı Çad Ülke Direktörlüğü 13 Mayıs 2017 tarihinde faaliyete başlamış olup, bir okul kompleksi yönetmektedir. Bunun yanında, Çadlı lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine her sene devlet bursu verilmektedir.

3. İtno'nun Ölümünden Sonra Çad'da Neler Olacak?

31 yıldır iktidarda olan İtno, arkasında Çad'ın geleceği hakkında bir soru işareti bırakarak hayatını kaybetti. Nisan ayında yapılan son seçimlerde yüzde 79,32 oyla 6. kez seçilen Cumhurbaşkanı, bölgede de oldukça güçlü ve etkili bir yere sahipti.

İç politikada görece hızlı adımlar atılmasına rağmen, ülkenin nasıl bir yol izleyeceği hala belli olmamıştır. Babasının ölümüne kadar Cumhurbaşkanlığı Muhafızları Komutanı olan 37 yaşındaki Mahamat İdris Deby İtno, geçici bir askeri rejime başkanlık etmektedir; ayrıca Çad'ın sınırlarını kapatmış ve anayasayı da askıya almıştır. Muhalefet liderleri ise ileriye dönük bir rotayı tartışmak ve yeni seçimler için diyalog çağrısında bulunmuş olmalarına rağmen yeni yönetimin buna hazır olduğuna dair şüphelerinin olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan, Çad'da yaşayan kabileler arasında da rekabet ve gerilimlerle birlikte ülkedeki siyasi ve toplumsal baskılar da sürmektedir.

Ülkenin dış politikasında da durum pek farklı değildir. Boko Haram terör örgütüne karşı yürütülen operasyonlarda Nijerya'ya yardım etmek için askeri güç konuşlandıran İtno, bölgedeki en önemli askeri aktör haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Nijerya, Kamerun ve Nijer ordularıyla ortak operasyonlar da yapıldı, fakat bu operasyonlar bölgeye çözüm getirmekte yetersiz kaldı, üstelik bazı yerel topluluklar da çatışmaların ortasında kaldı. Öte yandan, İtno'nun önderliğinde Çad, G5 ortaklığı ile ana güvenlik aktörlerinden biri olarak Batı Afrika'da rol oynadı. Çad, BM'nin Mali'deki barış gücünde ve Orta Afrika'da da oldukça etkin bir role sahipti.

İtno'nun ölümüyle birlikte tüm bu konular büyük bir belirsizliğe dönüşmüştür. Oğlu Mahamat İdris Deby İtno'nun nasıl bir yol izleyeceği merak konusudur. Yine de Afrika Birliği ve Sahra Altı Devletler geçici rejime bir yol belirlemesi için zaman verecekler gibi görünmektedir. Ancak, geçici askeri yönetim, Afrika'daki askeri yönetimlere olan bakışın değişmesinin de etkisiyle, zaman içinde çoğulcu anayasal yönetime dönmek zorunda kalacaktır. Ayrıca, Boko Haram'ın kontrol altına alınması da önemli bir konudur ve doğrudan Çad'ın kendi güvenliğini ve çıkarlarını ilgilendiren bir konudur ve yönetimin bu konuda da nasıl hareket edeceğine karar vermesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

“Chad”, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/chad/freedom-world/2020> (Erişim Tarihi: 22.04.2021)

“Countries and Territories”, Freedom House, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores> (Erişim Tarihi: 22.04.2021)

“Çad’ın Siyasi Görünümü”, T.C. Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/cad_in-siyasi-gorunumu.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.04.2021)

Erdem, Ö., “Çad'da 31 yıllık İdris Deby Itno dönemi, isyancılarla girdiği çatışmada öldürülmesiyle sona erdi”, Anadolu Ajansı, 21 Nisan 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cadda-31-yillik-idris-deby-itno-donemi-isyancilarla-girdigi-catismada-oldurulmesiyle-sona-erdi/2216171> (Erişim Tarihi: 23.04.2021)

Erdem, Ö. ve Mahamat, A. A., “Çad Cumhurbaşkanı İdris Deby Itno cephe hattında çıkan çatışmada yaralanarak hayatını kaybetti”, Anadolu Ajansı, 20 Nisan 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cad-cumhurbaskani-idris-deby-itno-cephe-hattinda-cikan-catismada-yaralanarak-hayatini-kaybetti/2214576#> (Erişim Tarihi: 23.04.2021)

“Idriss Déby: Chad's future rocked by president's battlefield death”, BBC News, 21.01.2021. <https://www.bbc.com/news/world-africa-56822431> (Erişim Tarihi: 24.04.2021)

“Idriss Déby: President of Chad”, Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Idriss-Deby> (Erişim Tarihi: 23.04.2021)

“Türkiye-Çad İlişkileri”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cad-iliskileri.tr.mfa> (23.04.2021)

Tablo 1 - <https://freedomhouse.org/country/chad/freedom-world/2020>

Bu belgede yer alan hususların **tüm sorumluluğu yazarlara ait olup** MSE’ye üyelerini bağlamaz.

Bu belgenin her hakkı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu esasları çerçevesinde MSE’ye aittir.

Alıntılarda <http://merkezstrateji.com/> uzantısının verilmesi, belgenin tamamına ulaşılabilmesi için zorunlu tutulmuştur.